

УДК 342.21(477)

Г.С. КРАЙНИК, канд. юрид. наук, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України

С.С. КРАЙНИК, прокуратура м. Марганця Дніпропетровської області

НОВЕЛИ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Ключові слова: антикорупційне законодавство, удосконалення кримінального законодавства

Дослідженню корупційних злочинів в Україні приділялося чимало уваги такими науковцями, як: П.П. Андрушко, В.І. Борисов, Ю.В. Гродецький, О.О. Дудоров, В.М. Киричко, Є.В. Невмержицький, В.П. Пшонка, В.Я. Тацій, В.І. Тютюгін, М.І. Хавронюк, О.М. Юрченко та інші.

Метою статті є розгляд важливих як у теоретичному, так і практичному сенсі новел національного антикорупційного законодавства України.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» від 18.04.2013 р. № 221–VII, що набув чинності з 18.05.2013 р., із Кодексу України про адміністративні правопорушення виключено статті 172² «Порушення обмежень щодо використання службового становища» та ст.172³ «Пропозиція або надання неправомірної вигоди» Кодексу України про адміністративні правопорушення [1]. На наш погляд зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення цілком слушні, оскільки ступінь суспільної небезпечності вказаних корупційних діянь не поступається злочинам (кримінальним правопорушенням). Крім того, це виключить можливість притягнення осіб до різних видів відповідальності (адміністративної чи кримінальної) за вчи-

нення подібних правопорушень [2, с.102]. Резолюція Комітету міністрів Ради Європи «Про двадцять принципів боротьби з корупцією» радить гарантувати визнання національної та міжнародної корупції кримінальною [3]. Тому в Україні відповідальність за найбільш суспільно небезпечні корупційні діяння повинна бути кримінальною, а не адміністративною.

Слід у цілому прискорити реформу Кодексу України про адміністративні правопорушення, бо без цього реформування правової системи України залишається незавершеним, триватимуть колізії у законодавстві.

У нових редакціях викладено ст.354 Кримінального кодексу України (далі – КК України) «Підкуп працівника державного підприємства, установи чи організації», ст.368² «Незаконне збагачення», ст.368³ «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми».

Внесено зміни до статей 368⁴ «Підкуп особи, яка надає публічні послуги», 369² «Зловживання впливом», ст.370 «Провокація підкупу» КК України. Так, слово «хабар» у КК України замінено на слова «неправомірна вигода» [1].

Зміни до антикорупційного законодавства України були прийняті Верховною Радою України начебто для його відповідності європейським стандартам. Чинними для України, зокрема, є Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією та Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції [4, 5] тощо. Примітно те, що відмова від кримінально-правового поняття «хабар» не впливає з вимог міжнародно-правових актів у сфері боротьби з корупцією, ратифікованих Україною [4; 5; 6, с.13] а навпаки їм суперечить. Так, у ч.4 ст.12 Конвенції ООН проти корупції зазначено, що «Кожна Держава-учасниця відмовляє у звільненні від оподаткування стосовно витрат, що є *хабарями*, які є одним із складових елементів складу злочинів, визнаних такими згідно зі статтями 15 і 16 цієї Конвенції, та, у належних випадках, стосов-

но інших витрат, зроблених з метою сприяння корупційним діянням» [5]. У статтях 2 «Дача хабара національним державним посадовим особам», 3 «Одержання хабара національними державними посадовими особами», 4 «Хабарництво членів національних представницьких органів», 5 «Хабарництво іноземних державних посадових осіб», 6 «Хабарництво членів іноземних представницьких органів», 7 «Дача хабара у приватному секторі», 8 «Одержання хабара у приватному секторі», 9 «Хабарництво посадових осіб міжнародних організацій», 10 «Хабарництво членів міжнародних парламентських асамблей», 11 «Хабарництво суддів і посадових осіб міжнародних судів», а також у статтях 18, 36 та 37 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією теж вжито термін «хабар», а не «неправомірна вигода» [4].

Отже, виключення з КК терміну «хабар» є передчасним, бо Україна ратифікувала 2 Конвенції, де міститься термін «хабар», а тому його слід найближчим часом включити назад до КК України.

У примітці до ст.364¹ КК України, примітці до ст.354 КК України та ст.1 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 07.04.2011 року № 3206–VI надається визначення *неправомірної вигоди* [7]. Зазначимо одразу, що на даний час усі три визначення неправомірної вигоди не співпадають, що не можна визнати задовільним з позицій законодавчої техніки. Постає важливе питання про необхідність єдиного для законодавства України про кримінальну відповідальність визначення неправомірної вигоди.

Неправомірна вигода за ст.1 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» – це грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які *обіцяють, пропонують*, надають або одержують без законних на те підстав (у редакції Закону № 221–VII від 18.04.2013 р.) [7]. Таке ж по суті визначення (лише слова «обіцяють, пропонують» поміняні місцями) міститься у примітці до ст.364¹ КК «Зловжи-

вання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми» (визначення поширюється на статті 364¹, 365², 368, 368², 368³, 368-4, 369, 369 КК України – авт.). Згідно зі ст.364¹ КК, *неправомірна вигода* – це грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які *пропонують, обіцяють*, надають або одержують без законних на те підстав [8].

Неправомірна вигода згідно з приміткою до ст.354 КК «Підкуп працівника державного підприємства, установи чи організації» (визначення поширюється лише на ст.354 КК України – авт.) – грошові кошти чи інше майно, переваги, пільги, послуги, *що перевищують 0,5 неоподаткованого мінімуму доходів громадян*, або нематеріальні активи, які пропонують, обіцяють, надають чи одержують без законних на те підстав [8].

У визначенні предмета корупційних злочинів можна виділити, по-перше, види неправомірної вигоди: 1) грошові кошти або інше майно; 2) пільги; 3) переваги; 4) послуги; 5) нематеріальні активи; по-друге, ознаки, які є спільними для всіх цих видів і які відображають їх характер: суб'єкт корупційного діяння обіцяє, пропонує, надає або одержує будь-який із названих предметів безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову. Слід звернути увагу на те, що і у Законі України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 07.04.2011 року № 3206–VI, і у КК України неправомірна вигода визначена як предмет усіх корупційних діянь (корупційних правопорушень, у тому числі корупційних злочинів) [7, 8].

При невідповідності понять у КК України та у Законі України «Про засади запобігання і протидії корупції» для кваліфікації корупційних злочинів (кримінальних правопорушень) слід використовувати визначення, наведене у КК України, оскільки згідно з ч.3 ст.3 КК України злочинність діяння, а також його караність та інші наслідки вчинення злочину визначаються тільки цим Кодексом [8].

Грошові кошти – це готівка, кошти на рахунках в органах Державного казначейства України, у банках та депозити до запитання (згідно п.4 розд.І «Загальні положення» Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 «Подання фінансової звітності», затвердженого наказом Міністерства фінансів України 28.12.2009 року № 1541 [9].

Слід звернути увагу, що коли предметом злочину було певне майно, одержане службовою особою за ціною, нижчою за мінімальну ринкову, вартість майна і розмір одержаної вигоди не збігаються. Наприклад, у випадку одержання службовою особою майна, яке фактично коштує 10000 грн., за ціною 6000 грн., неправомірна вигода, яка повинна враховуватися при кваліфікації злочину, становить 4000 грн. [10, с.64].

Депозит (вклад) згідно підпункту 14.1.44 ст.14 Податкового кодексу України (далі – ПДК) – кошти, які надаються фізичними чи юридичними особами в управління резиденту, визначеному фінансовою організацією згідно законодавством України, або нерезиденту на строк або на вимогу та під процент на умовах видачі на першу вимогу або повернення зі впливом встановленого договором строку [11].

Пленум Верховного Суду України у постанові від 26.04.2002 р. № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво» роз'яснює, що *послуги, пільги і переваги*, які не мають майнового характеру (похвальні характеристики чи виступ у пресі, надання престижної роботи тощо), не можуть визнаватися предметом хабара. Одержання їх може розцінюватися як інша (некорислива) заінтересованість при зловживанні владою чи службовим становищем і за наявності до того підстав кваліфікуватися за відповідною частиною ст.364 КК України (див.: п.4 постанови від 26.04.2002 р. № 5) [12]. Наведене роз'яснення Пленуму Верховного Суду України поділяється більшістю вчених.

Майном, як особливим об'єктом, вважаються окрема річ, сукупність речей, а також

майнові права та обов'язки (див. ч.1 ст.190 ЦК) [13].

Переваги – особливі привілеї, що створюють додаткові можливості для конкретних осіб, які вигідно відрізняють їх від інших. До переваг можна віднести, наприклад, безпідставне надання чергової відпустки в літній період всупереч встановленому графіку. *Пільги* – додаткові права або повне чи часткове звільнення від виконання певних обов'язків, що надаються окремим категоріям осіб (наприклад, звільнення від сплати комунальних платежів у будинках відомчого житлового фонду). *Послуги* – діяльність виконавця з надання замовнику певного блага, яке споживається в процесі вчинення цієї діяльності. Послуги можуть бути матеріального (наприклад, ремонт квартири, транспортного засобу, побутової техніки) або нематеріального (наприклад, перевірка приміщення на наявність спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, надання професійних консультацій) характеру [14, с.797].

Нематеріальні активи – право власності на результати інтелектуальної діяльності, у тому числі промислової власності, а також інші аналогічні права, визнані об'єктом права власності (інтелектуальної власності), право користування майном та майновими правами платника податку в установленому законодавством порядку, у тому числі набуті в установленому законодавством порядку права користування природними ресурсами, майном та майновими правами (див.: пп.14.1.120 п.14.1 ст.14 ПДК) [11].

На наш погляд, включення до неправомірної вигоди *нематеріальних активів* не призведе до конкуренції норм розділу XVII, ст.354 та ст.176 КК України «Порушення авторського права і суміжних прав», оскільки при схожості предмету злочину різні діяння та різні суб'єкти дозволять їх розмежувати.

Таким чином, буквальне тлумачення закону про кримінальну відповідальність дійсно свідчить про те, що неправомірною вигодою (як предметом корупційних злочинів)

можуть бути будь-які грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав привілеї та переваги (тобто, не тільки майнові).

На думку М.І. Мельника, при вирішенні питання про наявність складу злочину в діях особи, яка одержала неправомірну вигоду в невеликому розмірі (раніше – так зване «дрібне» хабарництво у складі злочину «одержання хабара» – авт.), необхідно враховувати положення ч.2 ст.11 КК України [15, с.58-59].

Обіцянка, пропозиція, надання або одержання вказаних цінностей (благ) *безоплатно* означає, що за них не отримують будь-яку грошову або іншу компенсацію їх вартості. Для встановлення заниженого вартісного визначення цінностей (благ) потрібно використовувати поняття *ціни, яка є нижчою за мінімальну ринкову*. Така ціна повинна бути нижчою від ринкової ціни, під якою у пп.14.1.219 п.14.1 ст.14 ПДК розуміють ціну, за якою товари (роботи, послуги) передаються іншому власнику за умови, що продавець бажає передати такі товари (роботи, послуги), а покупець бажає їх отримати на добровільній основі, за умов, що обидві сторони є взаємно незалежними юридично та фактично, володіють достатньою інформацією про такі товари (роботи, послуги), а також про ціни, які склалися на ринку ідентичних (а за їх відсутності – однорідних) товарів (робіт, послуг) у порівняних економічних (комерційних) умовах [11].

Конструктивними змінами, внесеними Законом України від 18.04.2013 р. № 221–VII до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 07.04.2011 року № 3206–VI [7], є конкретизація поняття «посадові особи і працівники юридичних осіб» (п.4 ч.1 ст.4) та «фізичні особи» (п.5 ч.1 ст.4) [1].

Інший блок новел антикорупційного законодавства стосується Закону України від 14.05.2013 року № 224–VII «Про внесення

змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації державної антикорупційної політики», яким внесено зміни до інших 22 нормативних актів щодо підстав звільнення з роботи осіб, притягнутих до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень, пов'язаних з порушенням обмежень, передбачених Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції» (статті 6–10). Так, у ст.1 розширено перелік «близьких осіб», «членів сім'ї»; закон доповнено термінами «суб'єкти декларування», «уповноважені підрозділи»; внесено зміни до статей (1, 4, 5, 7, 9–12, 14, 15, 20–22), декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру. Виключено з переліку суб'єктів відповідальності військовослужбовців строкової служби та осіб рядового складу органів і підрозділів цивільного захисту (ст.4) та з категорії спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції – податкову міліцію, військову службу правопорядку у Збройних Силах України та підрозділи внутрішньої безпеки митних органів (ст.5). Внесено зміни до ст.11 стосовно умов проведення спеціальної перевірки щодо осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування; до ст.12 щодо оприлюднення відомостей, зазначених у деклараціях вищих посадових осіб держави тощо. У новій редакції викладено статтю 15 «Антикорупційна експертиза нормативно-правових актів» [16]. Законом України від 16.05.2013 року № 245–VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення законодавства у відповідність з Кримінальним процесуальним кодексом України» внесено зміни до ст.19 і ст. 22 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» [17].

Наступним кроком у боротьбі з корупцією в Україні є всебічне урахування положень Резолюції (97) 24 Комітету міністрів Ради Європи «Про двадцять принципів боротьби з корупцією», зокрема, проводити ефективні заходи для попередження корупції, і у

зв'язку з цим, підвищувати суспільне розуміння та просування етичної поведінки; гарантувати визнання національної та міжнародної корупції кримінальною; гарантувати, що ті, хто відповідає за припинення, розслідування, судове переслідування та судові рішення по випадках корупції, мають незалежність та автономність; забезпечувати відповідні заходи для конфіскації та позбавлення доходів у результаті випадків корупції; забезпечувати відповідні заходи, щоб попередити тиск на юристів, що займаються випадками корупції тощо [3].

Підсумовуючи, зазначимо наступне.

1. Відповідно до *Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» від 18.04.2013 р. № 221–VII* з Кодексу України про адміністративні правопорушення виключено статті 172² «Порушення обмежень щодо використання службового становища» та ст.172³ «Пропозиція або надання неправомірної вигоди» [1]. Вважаємо, що ці зміни цілком слушні, оскільки ступінь суспільної небезпечності вказаних корупційних діянь не поступається злочинам (кримінальним правопорушенням); у перспективі відповідальність за найбільш суспільно небезпечні корупційні діяння повинна бути кримінальною, а не адміністративною.

2. Виключення з КК терміну «хабар» є передчасним, бо Україна ратифікувала дві Конвенції, що діють на теперішній час, і в яких вжито термін «хабар» (це Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією та Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, ратифіковані 18.10.2006 р.

3. Для успішного введення на практиці словосполучення «неправомірна вигода» необхідно, щоб у примітці до ст.364¹ КК України, примітці до ст.354 КК України та ст.1 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 07.04.2011 року № 3206–VI визначення *неправомірної вигоди* співпадали. На даний час вони суттєво різ-

няться, що не можна визнати задовільним з позицій законодавчої техніки.

4. Низка новел антикорупційного законодавства стосується *Закону України від 14.05.2013 року № 224–VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації державної антикорупційної політики»*, яким внесено зміни до інших 22 нормативних актів щодо підстав звільнення з роботи осіб, притягнутих до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень. Також *Законом України від 16.05.2013 року № 245–VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення законодавства у відповідність з Кримінальним процесуальним кодексом України»* внесено зміни до ст.19 і ст.22 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції».

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією»: від 18.04.2013 р., № 221–VII // *Голос України*. – 17.05.2013 р. – № 90 (5590).

2. Наджафаров О. Удосконалення антикорупційного законодавства / Наджафаров О. // *Вісник прокуратури*. – 2013. – № 6 (144), червень 2013. – С. 101–108.

3. Резолюція (97) 24 Комітету міністрів Ради Європи «Про двадцять принципів боротьби з корупцією» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/card/994_845.

4. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією // *Офіційний вісник України*. – 2010. – № 15. – Ст. 717.

5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції // *Офіційний вісник України*. – 2010. – № 10. – Ст. 506.

6. Закон як зброя для знищення «невірних» // *Юридичний вісник України*. – 23–29.03.2013 р. – № 12 (925). – С. 13.

7. Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції»: від 07.04.2011 р., № 3206-VI // ВВР України. – 2011. – № 40. – Ст. 404.
8. Кримінальний кодекс України: від 05.04.2001 р., № 2341-III // ВВР України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
9. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 «Подання фінансової звітності» / затв. наказом Міністерства фінансів України: від 28.12.2009 р., № 1541 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 9. – Ст. 424.
10. Киричко В. М. Кримінальна відповідальність за корупцію / В.М. Киричко. – Х.: Право, 2013. – 424 с.
11. Податковий кодекс України: від 02.12.2012 р., № 2755-VI // Голос України. – 14.12.2010. – № 229–230.
12. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про хабарництво»: від 26.04.2002 р., № 5 // Вісник Верховного Суду України. – 2002. – № 3. – Вкладка. – С. 9–16.
13. Цивільний кодекс України: від 16.01.2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.
14. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х.: Право, 2013. – Т. 2: Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – 2013. – 1040 с.
15. Мельник М. І. Хабарництво: загальна характеристика, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства / М. І. Мельник. – К.: Парламентське вид., 2000. – 255 с.
16. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації державної антикорупційної політики»: від 14.05.2013 р., № 224-VII // Офіційний вісник України. – 2013. – № 44. – Ст. 1568.
17. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення законодавства у відповідність з Кримінальним процесуальним кодексом України // Офіційний вісник України. – 2013. – № 44. – Ст. 1570.

Крайник Г. С. Новели антикорупційного законодавства України / Г. С. Крайник, С. С. Крайник // Форум права. – 2013. – № 2. – С. 253–258 [Електронний ресурс].

Проаналізовані такі новели Особливої частини КК України, як неправомірна вигода (предмет корупційних злочинів у статтях 364¹, 365², 368, 368², 368³, 368⁴, 369² КК) та деякі інші зміни до КК України, Кодексу України про адміністративні правопорушення та ін.

Крайник Г.С., Крайник С.С. Новеллы антикоррупционного законодательства Украины

Проанализированы такие новеллы Особенной части УК Украины как неправомерная выгода (предмет коррупционных преступлений в статьях 364¹, 365², 368, 368², 368³, 368⁴, 369² УК) и некоторые другие изменения в УК Украины, Кодекс Украины об административных правонарушениях и др.

Krynik G.S., Krynik S.S. Novels of the Anticorruption Legislation of Ukraine

In the article had analyzed such novels of the Special part of the CC of Ukraine as illegal advantage (the object of the corruption crimes in Clause 364¹, 365², 368, 368², 368³, 368⁴, 369² of the CC), several others changes in the CC of Ukraine and in the Code of Ukraine of Administrative Offences etc.